

Rédiger Károly emléke.

Adós vagyok a multnak még egy kegyeletes emlékezéssel, ezt is teljesíteni határozott akaratom abban a reményben, hogy egy régen keblesült hazafias család eredetének s abból egy jeles családfőnek ismertetésével s történelmi korrajzával szolgálatot teszek.

A jó hazafi, okszerű munkás gazda, erényes jellemű jóltevő, alapító emberbarát mindig méltó az élő nemzedék hálájára. — Sőt az egymást váltó korszakok igénylik a rég elhunytak nevét és közcélú alapítványokkan nyilvánult nemes tetteiket felujítani, mint lelkesítő példákat, buzdító adatokat, hogy az ifju nemzedék felismerje, miszerint az áldott örök emléket jeles tettekkel lehet az enyészet romboló hatalmától megóvni.

Egy képet látok a rég mult időktől előttem lebegni. Megkísértem leolvasni annak jellem vonásait, hogy az eredetijére ismerjünk.

Tettetés nélküli szerénység, puritan egyszerűség, folytonos mértékletesség, öntudatos értelem, mely komolyan megfigyel minden alkalmat és körülményeket, hogy határozott terveinek, s nemesebb céljainak kivitelére felhasználhassa s még több szilárd erkölcsök, melyek a nemes ambitiokat teremtik, s vezérlik, hogy a kitartó akarat, egy hosszú életén át, hasznos munkássága mezejét felkeresse és abban tetteinek magvait, az egymást felváltó nemzedékek javára, tökéletesb kifejlődésére termékenyithesse.

Ily jellem vonásokkal tünt ki, mint családját alkotó hazafi és áldozatkész, vallásos emberbarát, korának emez egyik tisztas példányképe, id. Rédiger Károly.

A család Lengyelországból származott. Lengyelországnak elsőrendű főnemes családjai közt nagy birtokos és gazdag vagyon tulajdonossa volt Rédiger György, Krakó városban főorvos, ki a lengyel unitáriusok üldöztetésének lett számüzött áldozatja.

Ezt a közhasznu hivatalos és gyakorló orvost, szerény becsületes embert, nem annyiban vallásáért, mint gazdag vagyona s birtokai elkoboztatásáért, a hatalmat bitorló opportunisták, foglalni s osztakozni vágyó önkényes birák ítelték számkivetésre s minden vagyona vesztésére.

Ő is tehát az előtte úttörő hontalan sorstársaival Magyarhon erdélyi részében kereste s találta fel menedék hazáját. Utazásában még az is megkeserítette, hogy magával hozhatott kevés vagyoni értékes készletétől utonállók kirabolták, megfosztották. De az erőslelkületű vándor nem esett kétségbe, bizott orvosi gyakorlott tudó-

mányában és meg is találta a véderőt a János Zsigmond magyar király udvari főorvossa, Blandrata Györgynél, az előtti jó barátjánál.

Ez úton jutott biztos elhelyezésbe, az abrudbányai bányász kerületben rendes orvosi állomásra.

Igy alakult a abrudbányai unitárius család és honosult Erdélyben. — Hogy ez első György magánzó vagy nős volt-e a letelepüléskor, nem tudom, de annyi bizonyos, hogy általa s utána Abrudbányán egy terjedelmes és tekintélyes családfejlődött ki, s mint bányatulajdonosok és hivatalnokok befolyásos szerepet vittek, egyről pedig 1790 körül van emlékezés, hogy főkormányiszéki tanácsos volt.

A család gyorsan fejlődött, emelkedett, számban, szellemi és anyagi erőben, kitűnve magyar lelkes hazafiságban és az unitárius vallás iránt rajongó buzgóságban, igaz keresztény emberbaráti szeretettel.

György és orvos mindig volt közöttük, e névhez s pályához hagyományos hívséggel ragaszkodtak az utódok is egymást váltva fel, még a legkésőbbiek is, mint alább látni fogjuk. Ez az első alkotó iránti kegyelet tanujele.

Mikor már új hazájukban meghonosulva, közszeretnek, tiszteltnek örvendve, az aranybánya vidéken tekintélyes polgárok s erélyes hivatalnokok lettek, a második katastropha rontott rájuk, veszélyesebb az elsőnél. A „Hóra-Kloska“ irtó lázadással felbujtogatott havasi nép Abrudbányán és vidékén a magyarok és gazdagok ellen legdühösebb pusztításokat tett, gyilkolással, égetéssel irtott ki egész családokat; ez irtózatossá kegyetlenségnek esett áldozatul a Rédiger család is, szinte az utolsóig.

Az utolsó Györgyöt, ki szintén orvos és hét gyermek apja volt, feleségével, hat gyermekével, köztök egy György és orvos növendék, saját lakházában gyilkolták le s a házat rájuk gyújtva, hamuvá égették.

A hetedik gyermek volt *Károly* kis csecsemő s ezt dajkája, egy jobb érzésű fiatal oláh menyecske csudálatosan megmentette. Látva, hogy a kegyetlen pusztítók dühössége senkit, semmitsem kímél, saját gunyáját s podgyászát összeszedte, a szeretett virgoncz kis fiut ruhái közé göngyöltte, a nagy zavarban észrevétlenül távozott s csomagját karján czipelve, a közel erdőbe menekült; hosszas bujdosás után egy szegény rokona erdői lakására érkezett, ki őt kis terhével befogadta s rejtegette, később aztán, hogy a kormánynak sikerült e durva lázongást leverni, s a rendet helyre állítani, a dajka is tejfiával visszatért Abrudbányára s nem levén módja arra, hogy a kedvelt kis fiut gondozza, a még életben talált magyaroknak ajánlotta, kik a kiirtott jó családnak megmentett egyetlen sarját gondozták, nevelték, taníttatták és szerették. Öröksége nem maradt egyéb, mint a leégetett lakháznak égbe meredező pusztá kormos falai.

Nyolcz éves korában beadták a tordai középiskolába; ott az akkori rendszer osztályait jó emberek támogatása mellett végezte; szorgalmas kitűnő tanuló volt, különösen gyönyörű szép tiszta és sebes írást sajátított el s ez ügyessége az időben biztos kenyérkereset forrásául szolgált, mert sajtó hiányt pótolta, — tehát ez az

erős lelkületű fiu se csüggedett el. Felment Abrudbányára, lehető örökség s bányakészletek után jogi érveket szerezeni, de bizony e fáradozása is csekély eredményt vivhatott ki, egy kis csomag arany port, mely aztán a kincstár kezébe, a zalatnai olvasztó kemenczébe s végre a gyulafehérvári pénzverő gyárba került.

De az isteni gondviselés nem ejti el, kit egyszer felkarolt, éppen a lét fentartás nehézségeivel küszködve találta a véletlen felszólítás Zarándvármegyében irnoki, vagy jegyzői állomásra, hol pár évig szorgalmas munkássággal, de szegényes jövedelem mellett sok nélkülözéssel, megtagadással volt kénytelen megkezdett életpályafutását folytatni.

Talán a védő gondviselés sugalmazása s intése jött közbe, midőn P. Horváth Miklós, Marosszék főkirálybírája, a zarándi szegényes helyzetből meghívta, kegyes pártfogásába vette, titkári (protocollista) hivatalba kinevezte és alkalmazta Marosvásárhelyt.

Itt az ifju éles figyelme hamar felismerte a vágyva várt s önként elébe jött jó alkalmat, hogy félbehagyott tanulmányait folytassa s bé is végezhesse.

Az iskolai tankönyveket nagy szorgalommal leírta, mint rendkívüli tanuló a közvizsgákra előállott és kitűnő érdemsorozattal végezte az iskolai rendszeres osztályokat.

Akkor a helybeli királyi tábla volt a jogi gyakorlat jól berendezett iskolája az itélő mesterek főfelügyelete alatt, itt készültek a haza ifjai szoros vizsgálat mellett jogi pályájokra. Rédigert mint jurátus cancellista gyorsan haladott e téren is, az ügyvédi vizsgát kiállotta, oklevelet nyert és felesküdt; de peres ügyeket sohase kezelt, mert a jó sors életutait másfelé terelte.

E közben esett kezeügyébe egy keresetlen élménye, melyből az ő életrevalóságát lehet felismerni.

Valami megbízási munkálatban időzött Kolozsvárt. Nem kerülte ki éber figyelmét, hogy a hid-utcza szegletén levő gyógyszerár tulajdonosa: Maux, a legnagyobb pénzvagyonosság általános hírében állott. Rédigert vállalkozó bátorsága ösztönözte, hogy e pénzkirályt felkeresse; be is mutatta magát s szívesen fogadtatott. Tisztelgés s bizalmas beszélgetés közben R. e kérdést koczkaztatta: Hogy lehet oly temérdek pénzt összegyűjteni? M. egyszerű röviden mondá: Fiam, e könnyű dolog, csak az első tizezer forint kell, a többi önként jön.

R. e nyílt szívű felelettel kielégülve ment szállására, kis szobájában gyorsan járt alá s fel, a tizezeres eszmével foglalkozva, melytől még éji álmában se szabadulhatott meg. Volt ekkor már jelenkényen megtakarított összege, de a tizezeres közt még nagy ür tátongett, mit nem birt áthidalni, s nem találta fel a kulcsot, melylyel a tizezereshez lehessen jutni. Ily töprengések közt R. ismétli látogatásra határozta el magát. M. viszont nyájas készséggel ment elébe s mondá: Mivel szolgálhatok? R. zavar nélküli nyugodtsággal megkéré, hogy adjon neki utasítást, tanácsot a tizezer előállítására.

M. nyájas mosolygással közelített hozzá s vállát megveregetve mondá: No fiam, neked meglesz; sokak kérdezősködtek nálam, kiket

a tizezer szám elijesztett, te pedig visszajöttél, ez előjele a határozott akaratnak s az általa megszerezhető hasznos eredménynek. Én most is csak rövid választ adhatok t. i. meggyűjtött készletedet sohase költsd el egészen; legyen egy kis tartalék pénztárad s ha annyira gyűl, hogy a kezelést megérdemli, jó biztosíték mellett tedd gyümölcsöző helyre; kamatot tőke mellé papiroson soha se számíts, szedd bé külön s helyezd el biztosítva. De te iskolákat jártál, értesz latinul, egy latin mondattal szolgálók, ha elfogadod:

„Adde parvum parva, modicum superadde pusillo; Tempore sic parvo, magnum cumulabis acervum“.

R. mindezeket örömmel vette, megértette, követte s egész életpályáján át emelkedésének zsinormértékéül megtartotta, felhasználta.

A lefolyt idő alatt s többféle események közt a nevezett nemes lelkű pártfogó ur felismerve a fiatal erőnek sok oldalúságát, terjedelmes birtokán, egész gazdaságán főigazgatónak nevezte ki teljes felhatalmazással, lakását Tordavármegyében, Alsó-Jára községben állapította meg.

A fáradhatlan ifju előtt ott volt természetes hajlamainak termékeny mezeje feltárva, hogy már eredetileg táplált vágyait és terveit érvényesíthesse.

Ugyan ott ismerkedett meg, az előkelő jó nemes családból való Tömösvári Terézszel, ki édes testvére, járai id. Pápai Istvánné házában időzött. Ez ismerkedésnek következése a boldogító házassági szövetség lett. Oly áldott házas társat nyert, kinek gyors tevékenysége könnyítette a gyors haladást, emelkedést. Itt teljes értelemben igaznak bizonyult az a régi közmondás: „A háztartás jó rendje, tisztasága, a család jólléte, öröme és boldogsága a nő kezében van letéve.“

Az egyetértéssel törekvő ifju házaspár az idők jóslatát korán megértette, előre számító életbölcsességgel felhasználta. A kolozsvári utasítás szerint alkotott tartalék-tőke felszabadult s helyét üzleti raktár foglalta el. A bő termésű esztendőök, mintha előjelezték volna a bekövetkező szükségét, a dus terményekből megalkották az élelmi szerek nagyszerűbb raktárát; ezt követte a biztosan jövedelmező marhaállomány értékesebb fajtájú állatokból összeállítva. Később terjedelmes birtokra Gerendkereszturon haszonbérletet kötöttek.

A küzügybe eső községekben s határokon több földbirtokot, szántókat és kaszálókat szereztek; miután a tordai postamesteri hivatalt is lakházassal telekkel együtt vásárlás útján megnyerhették, a tordai és mező n.-csányi határokon, földeket s kaszálókat vásároltak össze, melyeken nemcsak szénát s gabonát termeltek, hanem egy nagyszerűbb gazdaságot dinnye termeléssel megkezdtettek, szép jövedelemmel folytattak.

Mindezekben a hív feleség igazán osztozó, sőt vezértárs volt. Mig a férj a postaügykezeléssel, könyvvezetéssel s számításokkal foglalkozott, az asszony ott állott a gazdaság élén.

A postajárás egy héten kétszer váltakozott, Bányabük és Felvincz közt egy-egy lófogattal, harmadik a Kolozsvár és Szében közti nagy szállítókosci öt lófogattal. A derék nő itt sem maradott tétlen néző

élettárs; ügyességgel tanulmányozta a kezelést, úgy hogy hiány a férj távollétében se tünt fel.

Igy bármíhez kezdettek, a kivitel mindenkben várakozáson felül hasznos eredménnyel jutalmazta fáradozásait, mintha a jobb sors is sietett volna, az eldődök kipusztításával, kiirtásával szenvedett veszteségeket, keserveket kárpotolni.

Bételjesedett Maux jóslata.

Minthogy e folytonos emelkedésnek elméleti leczkáját Kolozsvárt tanulta, ennek emlékére vásárolta meg a hid-utczai emeletes lakházas szép telket is, mely a Rédigerház nevet viselte, míg veje Kis Iajos vette kezére, felesége R. Karolina jogán.

Legnagyobb szerzemény volt a Kettős-mezői nagy uradalmi birtok, mi által idősb Rédiger Károly a gazdagodás tetőpontját érte el.

Felemlítésre méltó, hogy e gazdagulás folytán az a szokásos s többnyire látható fősვნység R. házánál sohasem látszott, ellenkezőleg jótékonyczélu adakozásoknál a Rédiger név nem hiányzott. A megmentő dajkát is nemeslelkűen gondozta.

Midőn a nép a 16-os 17-es években éhínséggel küszködött, a tordai postamesteri ház előtt csoportonként minden héten egyszer megjelent éhezők gabona, kenyér s más élelmi osztalékban részesültek, minek háládatos emlegetését még a 30-as 40-es években is hallottuk.

A szegény tanulók élelmezését a tordai unitárius ekklesia már a 40-es években életbeléptette s hetenkénti adakozásokból fentartotta s a Rédigerház ebben is bőkezűleg vett részt.

Megemlékezett R. K. tanulókori szegénységéről s a vele tett jótéteményekről s ezért tordai középiskolánknak 2000 pengő forintot adományozott.

De mind e nemes jótékony tetteket bétetőzte, megkoronázta az a magasztos eszme, s azon időben páratlan áldozatkészség, mely id. Rédiger Károly, a népes családfő, kolozsvári főiskolánkba egy jogi tanszék felállítására 10,000 pengő forint alapítványt ajánlott fel, hogy annak kamatját vegye a jogtanár fizetésül, tanáru pedig köztiszteletben állott ügyvéd Mikó Lőzincz hitrokonát jelölte ki.

Ha az egyház s ennek ifju nemzedéke iránt vallásos buzgósággal teljes lelkületre valló eszme, áldozat s messze időkre számított közhasznu tervezet, a rohanva tódult áramlatok, hazánk nyugalomát s tanintézteit feldult, válságos, végre kivételes állapotok miatt nem érvényesülhetett is, de a tanszék fennállott, Mikó Lőzincz tanárrá kineveztetett, helyét elfoglalta s a jogtudományt lelkes szorgalommal tanítva, rendes fizetésül az alapítvány kamatát vette.

Tekintsünk bé már a ház és család belső körébe, a hol viszont józan életbölcseiséggel, házi és személyi kifogástalan erkölcsiséggel találkozunk.

Az általánosan elismert magyar vendégszeretet othonos volt a Rédiger háznál. Nem csak a közeli, rokonok, s ismerős jó barátok, hanem az idegen látogatók, csoportosan járó ismeretszerző ifjak, tanulók s különösen a postakocsin utazók mindig szives elfogadást és ellátást élveztek a Rédiger családi körben.

Öltözetükben a helyes egyszerűség mellett, tisztaság, izletes csinosság és a jómód jellege ismerszett fel. Az öreg ur a lengyel nemzeti hű nadrágot, hozzá való felöltönyvel, az anya és gyermekek, a testnek szabad, egészséges mozgást engedő tisztességes uri öltözeteket viseltek. Az egyszerűbb magyar s az egész diszmagyar öltözetek sem hiányzottak nálok.

Az apa szigorú fegyelmet tartott nevekedő fiai felett, miben határozott akarata változatlan volt; halljuk szokott nyilatkozatait: „a fiu gyermeket nem lehet, nem szabad tágon, hosszu kötélre engedni, vele korán kell megértetni, hogy önerejére támaszkodjék s azon tudjon megélni.“ Hát a leányok? erre felelte: „az egészen más, melléjük az anyatermészet védtámaszt állít;“ ezért leányait gyöngéd szeretettel, s néha rajongásig tulengedékenységgel édesgette. Az anya pedig leányait szoros gondossággal vezette a háztartási, gazdasszonyi, sőt gazdasági jó rendszeres gyakorlatokban. A fiuk iránt az anya több elnézést s anyai nyájas kiméletet éreztetett. Három fiu és három leány egészítették ki a családot, kiket okszerűen neveltek, neveltették és tanítottak, semmitsem vonva meg, hogy azon kor igényeinek megfelelő miveltésben és tanulmányban részesítsék.

A jó apa eleve gondoskodott arról is, hogy fiaiban a gyakorlati eszméket fejlessze s a Kolozsvárt eltanult leczkét többször ismételte fiai előtt. Halljuk csak sajtóságos intéseit: „legyetek szorgalmasak, becsületesek, takarékosak, csak az első tizezer forintot szerezzétek meg, a többi önként jó. Tudjátok meg, hogy legbiztosabb üzleti ág a gabona, bor és marha, mert mig emberek lesznek, mindig esznek és isznak. Ha valamihez fogtok, azt a kedvezőtlen körülmények közt se hagyjátok fel azonnal, a szerencse kereke fordul. Jövedelmeitek harmadát fektessétek biztos helyre; a földbirtok legelső életbiztosító intézmény.“ Így nevelte a jó atya szeretett fiait.

Első fiu ifjabb Rédiger Károly, a rendszeres iskolai tanulmányokat végezve, a postai tan és gyakorlati ügykezelést tanulta s örökölte még atyja életében a tordai postamesteri hivatalt, berendezett állomást és az ahoz tartozó birtokokat. — Második Sigmond, erőteljes, bátor, férfias alak gazdasági tért foglalt el a kettősmezői birtokon; utódairól nincs ismeretem. — Harmadik Sámuel, kivel az apa orvosi pályára számított, a bécsi egyetemen két évig próbálkozott, de természeti hajlama hiányzott s nem birt az orvosi pályával megbarátkozni, haza jött, megnősült a Meszes alatti Almásról, jó nemes családból, — én eskedtem egybe — s még atyja életében nőjével együtt korán elhalt utód nélkül.

Nagyobb leány Karolina, uradalmi jogügyész Kis Lajossal, — második Netti, annak testvére Kis Károlylyal, — a kissebb Eszter, vármegyei hivatalnok és birtokos Keczei Imrével, léptek házassági szövetségre.

Boldog házas pár, boldog családfőtárs id. Rédiger Károly és Tömösvári Teréz, apa és anya, az alsó fokon kezdve a lehető legfelsőbbre vitt életpályájukról, oly bizonyítványt állítottak ki felsorolt tetteikben, melylyel a hosszu élet véghatáránál, a legédesebb megnyugvás, megelégedés érzetében szálltak az örök béke honába.

Ifjabb Rédiger Károly házassági szép békés életében 13, tizenhárom gyermek született, kik közül kilenczen már elfoglalták örökségüket a föld anyakeblében s pihennek örök békében. Négy élő fiu testvérek: Rédiger Béla, Tordaaranyos vármegye alispánja, — Soma ugyanott levéltárnok, közszasznu munkássággal szolgálják a hazát. — Árpád a közelebb elhalt dicsőszentmártoni pap és esperes, családos apa. — Géza legkissebb fiu, ki annyira megörvendeztette az öreg jó nagy apát, hogy részére azonnal egy hodályt ajándékozott s keresztelőjére, tiszta vert ezüsből, gazdagon aranyozott poharat vett, melyet e háládatos unoka hiv kegyelettel őriz, mint legdrágább emlékkincset. A család ősi hagyománya szerint Géza is az orvosi pályára volt számítva. Elkezdette tanulmányát Kolozsvárt az orvosi egyetemen, de az első bonczolás mellett szörnyen megirtózott s többé vissza se tért, hanem lett az emberiségnek lelki orvosa, közkedvességü pap és költő.

Adja Isten, hogy ez a több százakon át magyar hazánkban honosult s nehéz viszontagságok közt kitartó, szívós család, a herodesi irtó fegyverek közül csodaszerűleg megmentett ivadékaiban, nemzedékről nemzedékre terjedjen s adjon a hazának lelkesülő fiukat és honleányokat; egyházunknak, az unitárius vallásnak tiszta jellemű, az eldődökhöz méltó erényes hiveket.

Még csak egy kis epizoddal végezhetem be e családi rajzot. Ezt mind az elhunytak, mind az élők iránti köteleességérzetemnél fogva nem mellőzhetem.

1878. a „Fizyelő“ című szépirodalmi folyóirat ötödik füzetében, egy történelmi munka jelent meg, melyben az író elbeszéli a Szentiványi Mihály és Rédiger Eszter közt keletkezett házassági kérdésnek, illetőleg viszonynak lefolyását és a Szentiványi kora halálának okául részben e házassági terv meghiusulását állítja fel.

Én a Rédiger háznál 1828. júliustól kezdve 1844. végéig othonos voltam, az öregek pártfogását és szeretetét birtam s az ifjak rokonszenves barátságát élveztem; Netti és Eszter növendék-lányokat időnkint a nevelő intézeteknél nem gyakorolt tantárgyakban támogattam. Ily körülmények közt a ház bajai, ügyei, eseményei előttem nyilván ismeretesek voltak, úgy hogy miket a fennebbieken elősoroltam, részint id. Rédiger Károly elbeszéléseiből, részint szemmel látott adatokból irtam meg.

Szentiványi Mihályljal pedig a sz.-kereszturi iskolában, gyermekkorunkban keletkezett szives barátságunk, egész haláláig tartott. Ezek szerint szemtanuja voltam ez ügy lefolyásának is. Szentiványit a Rédiger háznál legelőbb is én mutattam bé s ajánlottam, mint akkor tordai pap, azután is többször tettünk együtt látogatásokat, láttam, hogy az ifjak közt ez ismeretség vonzó hatással bírt. Szentiványinak határozott, komoly szándéka meg volt; tudom, hogy Eszter is öntudatos bizalmat s tisztán szerető hajlamot érezve, nyugottan nézett jövője elébe. Az apánál sem nyilvánult soha ellenző szándék, mert ő is nagyra becsülte Szentiványit, mint korának díszét, a szabad-

elvü ifjuságnak lelkesült vezérért s egyszersmind egy ősi székely primor birtokos családnak nemes sarjadékát és hitrokonát.

Elbeszélem azért az egész dolgot én is, úgy a hogy én tudom. Az ismeretség kezdetekor Szentiványi tanárjelölt volt az unitáriusok kolozsvári főiskolájához. Az egyházi főtanács választása és határozata szerint külföldi egyetemekre kellett volna menni, de a világi főhatóság a szükséges engedélyt, az ifjuság szabad szellemü lelkes vezérértől, megtagadta; az osztrák politika nem tűrhette, hogy ily szellem költözzék bé az iskolákba. Két év telt el, a folytonos meddő vitatkozásban polgári és egyházi főhatóságok közt, kivánt eredmény nélkül. Szentiványi e legyőzhetetlen akadály elől visszalépett, lelkéből szeretett tanári készüléttel szakított és Kolozsvármegyében foglalt el jegyzői állomást. Nagy és terhes feladat volt neki tiszti jegyzőnek, hogy néha meggyőződése ellenére kötelezett munkát is végezzen; de erős lelkülete bámulatosan megküzdött az ily nehézségekkel is. Ez idő alatt egészségi állapota, ereje megromlott, megtört. Orvosokhoz folyamodott, dr. Szócs vármegyei, dr. Barra kolozsvárvárosi főorvosok és Jó István, a lyceumban orvostani tanár beható vizsgálat s tanácskozás folytán megállították, hogy régebben keletkezett "tüdőgumosodás" kórsága gyógyíthatatlan és Szentiványi szorgalmazó határozott kívánatára tudatták is.

Ez okozta azt a buskomor kedély hangulatot, lemondást s halált, melyet ő hideg nyugodtsággal várt bé s fogadott.

Ez a kellemetlen állapot, szomorító változás a Rédiger család figyelmét sem kerülte ki, együttes értekezés után értesült Szentiványi is az elkerülhetetlen visszalépésről; noha betegsége nőttön nőtt, mégis elment Kettősmezőre megtenni a bucsulátogatást, még egyszer érezni a kölcsönös meleg kézzorítást. A végbucsu mindkét részről fájó érzéssel s könnyes szemekkel folyt le. R. E. később ment férjhez Keczei Imréhez, nem Kis Károlyhoz.

Szentiványit betegségében is meglátogattam, bámulatos volt a bátorság, mily nyugodtan nézett a közeledő végórára. Hozzám utolsó szava volt: barátom „Sic transit gloria mundi.“ Benne a haza, a nemzet, sok szép reményt s nagy szellemi erőt vesztett el.

GYÖNGYÖSY ISTVÁN.

A szentgericzei unitárius ekklezsia.

(Történeti leírás.)

(Vége.)

Jóltevők.

Az ekkleziák nálunk unitáriusoknál egyéb fontos tényezők közreműködésén kívül fennállásukat hiveik buzgó áldozatkészségének köszönhetik s ez annál inkább figyelmet érdemlő körülmény, mert hazánkban az unitárius hivek mondhatni egészben véve a mostoha viszonyok közt élő szegény székely népből valók, a kiknek éjnapi folytonos kitartó munka mellett is sziklás-bérczes földjük oly szükösen nyújtja az áldást.

Bámulatos s mindig figyelmet és feljegyzést érdemlő, hogy ez a nép vallásáért mit áldozott sokszor a nincsenből is, hogy mikor két fillérje volt is, egyiket, ha szüksége volt reá az egyháznak, önként nyújtotta áldozatul oltárára. Ekkleziánk sem szükölködött eleitől fogva ily jóltevőkben s éppen azért megörökíteni nevöket annál szükségesebbnek tartom, hogy lássa a jelen és jövő nemzedék egyaránt buzgóságukat. Felsorolom tehát öket, ha tán a legcsekélyebb adomány van is nevökkel kapcsolatban, hát ha az ilyen többet tett s adománya nagyobb és becsesebb volt, mint amaz evangeliomban említett özvegyé, ki a gazdagok ajándékaival szemben csak két fillért vete az Isten ládájába.

A jóltevők sorát a rendelkezésre álló adatok tanusítása szerint 1697-ben megnyitja *Pető György* akkori gondnok, ki hagyomány levelében így szól: *hagyok az unitáriusoknak templomokhoz egy szántóföldet*; ugyan ő a papság használatára hagyott egy szántóföldet szénarétjével s gyümölcsfáival (Csunyásán). Ismét egy darab szántóföldet (Berekmezőben). 1709-ben *Veres Márton* és *András* testvérek egy orotvány földet (véghegy megett) az unitár. ekklezsia papjai számára örökösen, ugyanakkor *Veres András* egy drb szőlőt Virgóban a papnak s egy drb szántót.

1740-ben Nyárádgalfalván lakó nemzetes *Boros János* ur egy kétfejű sasot, virágos önkannát adott, ugyanakkor nemzetes *Jakab Miklós* ur egy óntányért urvacsorai czélra.

1748-ig még a következő adományozások vannak feljegyezve: T. N. *Gál Márton* adott egy fejer karmasin selyemmel, s kofiummal elegyesen kivarrott keszkenőt. *Marosi Zsigmond* az éneklő oltárra egy lengyolcs selyemmel kivarrott terítőt; ugyanő az ur asztalára egy